

דְּרָשׁוֹת

בס"ד

ראש השנה תשע"ח, מספר 1238

"ממעמקים קראתיך" –

תקיעת השופר והצעקה הפנימית

נטלי מנדלבאום-אדלר

ישראל בקב"ה. לשיטתו, היכולת לצעוק אל הקב"ה בקול, היא ירושה שקיבל עם ישראל מיעקב אבינו, כפי שנאמר: "הקל קול יַעֲקֹב" (בר' כז:כב). כאשר עם ישראל צועק, בלי טעם ובלי מחשבה, אזי הוא מתחבר אל הנקודה השורשית שבו, נקודת האבות.⁴ לגבי דידו, בגלות מצרים, רק כאשר צעקו בני ישראל אל הקב"ה מתוך צרותיהם, עוררו את נקודת הדבקות שבהם, והביאו לישועה:

אבל בני ישראל נבררו להיות במצרים בהסתרות ועל ידי צעקה חזרו להתדבק בהשם יתברך.⁵

לפי דבריו, לקול היוצא מפנימיותו של האדם תפקיד חשוב; הוא זה שמעורר את הירושה, את קולו של יעקב, ומחבר את עם ישראל למקום מאוד פנימי. רעיון זה מבוסס על יסוד חשוב בחסידות, והוא "הנקודה הפנימית", שבבסיסו התפיסה כי בכל איש ישראל טמונה אהבה לריבונו של עולם ללא קשר למעשיו. זה הוא ניסוחו החדש של רעיון בחירת ישראל, שבא לידי ביטוי במימרה ממסכת סנהדרין: "ישראל, אף על פי שחטא, ישראל הוא".

אך יש פעמים בחייו של האדם שאפילו לצעוק בתפילתו איננו מסוגל. כמו חנה, שעליה נאמר "רַק שִׁפְתֶיהָ נִעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמָע" (שמו"א א:יב); תפילתה של חנה התרחשה בלבה וזעקתה נותרה אילמת בשל קושי רוחה וצרותיה.

רבי אברהם מרדכי אלתר (1866-1948), בנו של רבי יהודה אריה לייב והאדמו"ר השלישי בשושלת גור, מסביר, שגם את הצעקה שנותרת פנימית ואינה יכולה לצאת ולהישמע, הקב"ה שומע. בדרשה לימי הפסח הוא מעמיק במילות הפיוט

מצוות עשה מן התורה לתקוע בשופר בראש השנה. תקיעה זו מייצגת את קולה הפנימי של נשמת האדם. משמעותה של התקיעה, בקול הפשוט והחזק היוצא מן השופר, היא צעקה הבאה, כביכול, מעומק נשמתו של האדם, והיא איננה יכולה בשום אופן להיות מובעת באמצעות מילים. זוהי קריאתו של האדם אל אלוקיו המגיעה ממקום שורשי ואינסטינקטיבי ולא ממקום שכלתני ומוסדר. לכן, רבי מנחם מנדל שניאורסון (1902-1994), האדמו"ר השביעי בשושלת חב"ד, מסביר: "כל הקולות כשרין בשופר",¹ מכיוון שהמרכיב העיקרי בתקיעה הוא הקול. זאת גם הסיבה לכך שתוקעים ביום הכיפורים אחר תפילת "נעילה" תקיעה אחת פשוטה בלבד, שמבטאת את הצעקה הזאת ללא מילים, ושאיננה מתפרטת אף לקולות נוספים.²

בזוהר משבח רבי יהודה את מעלת הצעקה על פני שאר אופני התפילה:

אמר רבי יהודה, הלכך גדולה צעקה מכולן, שצעקה היא בלב, הדא הוא דכתיב (איכה ב:יח) צעק לבם אל ד', צעקה וזעקה דבר אחד הוא, וזו קרובה להקדוש ברוך הוא יותר מתפלה ואנחה.³

לפי דרכו, הצעקה אצל האדם באה ממקום פנימי יותר בלב, ועל כן היא מקובלת יותר אצל הקב"ה.

רבי יהודה אריה ליב אלתר (1847-1905), האדמו"ר השני בשושלת גור, שיבח גם הוא את הצעקה, וראה בה אמצעי שמעורר את שורש הדבקות של עם

* נטלי מנדלבאום-אדלר, מוסמכת המחלקה לתולדות עם ישראל באוניברסיטת בר-אילן.

¹ רמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב א, הלכה ז.

² ראו: שניאורסון מנחם מנדל, ליקוטי שיחות, לד, ברוקלין, תש"ח, עמ' 96.

³ זוהר חלק ב דף יט ע"ב.

⁴ אלתר יהודה אריה לייב, שפת אמת, ראש השנה, אור עציון, תשס"א, עמ' 18.

⁵ שם, שם.

מניחים אותנו לצעוק ולא להתאסף יחד להתפלל, ורק בסתר מוכרחים להתפלל, וצריך לב כל איש ישראל לדאוב על זה בעצמו, ועל כל פנים במעמקי לבו לצעוק על זה.⁹

לפי רבי קלונימוס קלמן, כאשר הצעקה אינה יכולה לצאת, על האדם לצעוק בלבו. בדרך זו הוא מפרש את הפסוקים מתהלים: "מִמַּעְמָקִים קָרָאתִיךָ ה', ה' שְׁמָעָה בְּקוֹלִי תִהְיֶינָה אַזְנֶיךָ קְשׁוּבוֹת לְקוֹל תַּחֲנוּנָי" (קל:א-ב). האדם מתפלל במעמקי ליבו, מכיוון שאינו יכול לצעוק בקול גדול, והוא מבקש מהקב"ה שיקשיב לתפילתו וצעקתו המתרחשות במעמקים, ויקבל אותן; שיטה אוזנו לצערו בתפילתו זו ויושיעו. אפשר להציע, שהמעמקים שבהם מתרחשת תפילתו של האדם אינם מסמלים רק את החרישיות של התפילה, אלא גם את אותה "נקודה פנימית" הנמצאת במעמקים, וממנה נובעת הצעקה האילמת של האדם, וכאמור, החיבור אל הקב"ה.

את דבריו הוא מסיים בתפילה לימים שבהם תהיה התפילה בגלוי ובקול גדול: שבנקודת ליבנו נקבל על ע"ע (על עצמנו) ש"עד עולם", כשיעזור ד' לנו ונושע, תהא עבודת ד' "לנו ולבנינו" בנגלה ובקול ובכוונת הלב.¹⁰

עורך: פרופ' יוסף עופר

עורכת לשון: רחל הכהן שיף

הדף השבועי יוצא לאור על ידי הפקולטה למדעי היהדות ולשכת רב הקמפוס

בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

יש לשמור על קדושת העלון

⁹ שפירא קלונימוס קלמיש, ריזור דניאל (עורך) דרשות משנות הזעם, דרשות האדמו"ר מפיאסצנה בגטו ורשה, ת"ש-תש"ב, ירושלים, תשע"ז, עמ' 153.
¹⁰ שם, עמ' 154.

"שוועתנו קבל ושמע צעקתנו יודע תעלומות",⁶ ושואל, מדוע מוזכר שריבוננו של עולם "יודע תעלומות"? הרי כאשר האדם צועק הדבר נשמע וגלוי? והוא עונה במילים אלו:

אלא שישנה צעקה שהיא בפנימיות כל כך, שהאדם בעצמו אינו מרגיש בה ועל זה מבקשים שגם צעקה זו תתקבל ותשמע.⁷

רבי אברהם מרדכי מתאר מצב שבו ליבו של האדם כל כך אטום בשל תנאי חייו, עד שהצעקה על מצבו לא רק שאינה יוצאת, אלא גם האדם עצמו אינו חש בה, ועדיין ריבוננו של עולם שומע אותה מתוך אותה "נקודה פנימית" שבאדם.

במקום אחר רבי אברהם מרדכי כותב, שהקול הפנימי הזה, שאינו נשמע, הולך לו מסוף העולם ועד סופו, והוא שובר ובוקע את ההסתרות שבמציאות. כלומר, גם בצעקה הפנימית הזו, צעקתו של הלב כאשר האדם אינו צועק בפועל, יש כוח להביא לישועה.⁸

בסוג כזה של צעקה ותפילה, שנשארות נצורות בליבו של האדם, עסק גם רבי קלונימוס קלמן שפירא (1889-1943) ומחנך, ששהה בעת הכיבוש הנאצי בגטו ורשה, ולאחר זמן נלקח למחנה עבודה בבודז'ין, ושם נרצח. ברבות מדרשותיו שנאגדו בקובץ "אש קדש", התייחס רבי קלונימוס קלמן לקושי שהאדם, הניגש להתפלל מתוך שברון לב והתמודדות קשה עם מצוקות החיים, צריך להתמודד איתו. לכך נוסף גם הקושי להתפלל במניין; בוורשה, בינואר 1940 נסגרו בתי כנסת ונאסרו תפילות ציבוריות.

באחת מדרשותיו של רבי קלונימוס קלמן לראש השנה, שנאמרה בפרשת "נצבים" בשנת 1940, הוא עוסק בחוסר יכולתו של האדם להתפלל ולצעוק לקב"ה מחמת הגזירות:

כי על כל צרה שלא תבוא, איש הישראלי מתפלל לד' וצועק אליו יתברך... אבל מה נעשה כשאין

⁶ מתוך הפיוט "אנא בכוח" המיוחס לרבי נחוניא בן הקנה.

⁷ אלתר אברהם מרדכי, אמרי אמת, ימים ראשונים פסח, חלק ג, ירושלים, תש"ן, עמ' מד.

⁸ אלתר אברהם מרדכי, אמרי אמת, ראש השנה, חלק ה, עמ' צט.